

Атаманчук Володимир Миколайович, завідувач кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

НАПРЯМИ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО АПАРАТУ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ

Сучасна українська мова переживає активні процеси, які впливають на природну мову і мову науки. Вважається, що природною мовою говорять в повсякденному житті та виражають власні думки. Водночас, природну мову не прийнято використовувати в наукових текстах, що спричинено багатозначністю термінів (полісемією), громіздкістю деяких зворотів фразеологізмів, нечіткістю синтаксичних і семантичних правил. Все це значно перешкоджає використанню природної мови для наукових цілей і змушує шукати вихід в створенні мови науки, зокрема формалізованої. Причому обидва вони створюються на базі природної мови та генетично з ним пов'язані. Мову науки іноді називають штучною, підкреслюючи її більш менш значну відмінність від звичної природної мови.

Науково-технічний прогрес і розвиток ринкових відносин в Україні сприяли формуванню не лише значної кількості нових понять і слів на їх позначення, а й цілих пластів лексики, незафіксованої лексикографічними джерелами [1]. Підвищений інтерес науковців до проблем наукової термінології зумовлений практичними потребами: забезпечення всіх галузей суспільного і культурного життя кодифікованою термінологією.

Одним із напрямів систематизації є укладання словників різних видів. За роки незалежності України зусиллями науковців було видано (за неточними підрахунками) майже 600 галузевих словників різного типу і призначення, серед яких понад 250 словників енциклопедично-довідкового та навчального типу (наприклад, «Судова балістика та суміжні галузі знань» [2]). Видання словників сприяє систематизації (інвентаризації) й унормуванню наявного в мові термінофонду. Словник – це безперервний кругообіг набутих і втрачених слів. Видані перекладні словники є підґрунтям для створення тлумачних галузевих словників. Цікавими у цьому контексті є криміналістичні види експертиз, які на сучасному етапі зайняли провідні позиції щодо застосування технічних та криміналістичних знань.

Проникнення в криміналістичні експертизи ідей кібернетики, хімії, фізики, математики збагатило їх методологічний арсенал, що сприяло формуванню нових і розвитку традиційних видів експертно-криміналістичних досліджень, а також широкому впровадженню цифрових технологій під час проведення досліджень.

Попри те, що з криміналістики існує більше десяти словників різних типів і призначень, в українській лексикографії немає універсального тлумачного експертно-криміналістичного словника, що охоплював би основні терміни провідних напрямів досліджень. Тому для забезпечення реалізації основних положень Закону України «Про стандартизацію» [3], цю прогалину, на нашу думку, має заповнити «Словник експертно-криміналістичної термінології» (тлумачно-перекладного типу).

Метою словника є задоволення певною мірою потреб фахівців у кодифікованій експертно-криміналістичній термінології та надання користувачеві максимуму відомостей з сучасної поліфункціональної галузі знань, з наданням лексичних паралелей в російській та англійській мовах.

Нормативність такого словника має забезпечуватися введенням до реєстру кодифікованих термінів, засвідчених загальномовними і спеціальними словниками та енциклопедіями, а також поширенням у науковій та навчальній літературі; поданням до термінів усталених граматичних форм та наголосів, дотриманням правил сучасного правопису.

Джерельною базою словника має бути картотека, створена на базі новітньої наукової, науково-популярної літератури із залученням енциклопедичних і лексикографічних джерел.

З огляду на те, що в Україні публікували переважно перекладні термінологічні словники, в українській лексикографії впродовж століть напрацьовано методологічні засади їх створення. Загальних настанов щодо створення тлумачних словників немає, оскільки вони є порівняно новим типом словників і укладаються на розсуд авторів, тому поряд із фіксацією термінів перед укладачами «Словника експертно-криміналістичної термінології» постає також завдання вироблення певних засад для подальшої роботи над подібними словниками.

Основою будь-якого словника є реєстр, який залежить від обсягу лексикографічної праці, її призначення, що спонукає до правильного визначення категорій термінів, залучених до його реєстру [4]. Обмежений обсяг словника зобов'язує ретельно добирати найуживаніші та найдоступніші для розуміння широким загалом термінів різних видів експертно-криміналістичних досліджень. До його реєстру мають бути введені:

1. Загальні експертно-криміналістичні назви: експертиза (*рос.* експертиза, *англ.* examination) – одна із форм використання науково-технічних досягнень різних галузей знань з метою забезпечення обґрунтованого та достовірного висновку.

2. Найменування загальних категорій наукових понять: ідентифікація (*рос.* идентификация, *англ.* identification) – ототожнення, прирівняння, уподібнення; встановлення відповідності.

3. Назви класів експертно-криміналістичних досліджень: дактилоскопічні дослідження (*рос.* дактилоскопические исследование, *англ.* dactyloscopic investigation) – вид криміналістичних видів досліджень, що вивчає узор на шкірі внутрішньої поверхні рук людини з метою класифікації, діагностики та ідентифікації особи, реєстрації та розшуку злочинців.

4. Терміни, які використовуються в межах одного виду експертно-криміналістичних досліджень: папілярна лінія (*рос.* папиллярная линия, *англ.* finger line) – лінія-пагорб, розділена борозенками; основа рельєфу шкіри долонної поверхні руки і підшви стопи та має яскраво виражену індивідуальність; високий ступінь усталеності, відновлюваності; лезо (*рос.* лезвие, *англ.* blade) – гостре ребро клинка, яким наносяться рубані та різані пошкодження.

5. Назви, які використовують для позначення загальних та окремих ознак під час проведення експертно-криміналістичних досліджень: розгалуження папілярних ліній, місток (дактилоскопія), напрям руху пишучого пристрою, точка закінчення руху пишучого пристрою (почеркознавство) тощо.

Однією з важливих проблем у тлумачному галузевому словнику є розкриття значень термінів, що полягає в адекватності дефініції позначуваного терміном поняття. Дефініція є тією межею, що відділяє один термін від іншого. Одночасно вона закріплює поняттєвий зв'язок визначуваного терміна з іншими термінами представленої в словнику терміносистеми. Дефініція має бути стислою і виразною з дотриманням однотипності розкриття змісту системнопов'язаних понять.

Створення експертно-криміналістичного словника є багатогранною працею, що не лише відображає стан розвитку конкретної сфери знань та її термінології на час його створення, а й є своєрідним пропагандистом унормованої та кодифікованої термінології як вихідної мови, так і мови перекладу.

Список використаних джерел

1. Симоненко Л. Українська термінологічна лексикографія за роки незалежності: здобутки і прорахунки / Л. Симоненко // Українська термінологія і сучасність: зб. наук. пр. – Київ, 2003. – Вип. V. – 220 с.

2. Судова балістика та суміжні галузі знань : словник / [В. В. Арешонков, А. В. Кофанов, Г. А. Кушнір, В. М. Атаманчук та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. – 184 с.

3. Про стандартизацію [Електронний ресурс] : Закон України від 10 жовт. 2016 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1315-18>. – Назва з екрана.

4. Атаманчук В. М. Юридична і експертна термінологія: поняття, ознаки та особливості функціонування / В. М. Атаманчук // Часопис Хмельницького університету управління та права. Університетські наукові записки. – Хмельницький : Вид-во Хмельн. ун-ту управління та права. – 2011. – № 2 (39). – С. 189–195.